

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ЦЕНТР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

**ПРОГРАМА ПЕРЕПІДГОТОВКИ УПРАВЛІНСЬКИХ КАДРІВ ДЛЯ СФЕРИ
ПІДПРИЄМНИЦТВА**

Кафедра фінансів

Допущений до захисту

«___» _____ 2015 р.

Завідувач кафедри

д.е.н., проф. _____ (Баранова В.Г.)

Науковий керівник Програми,

д.е.н., проф. _____ (Баранова В.Г.)

КОНСУЛЬТАЦІЙНИЙ ПРОЕКТ

на тему

**ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
В УКРАЇНІ**

Виконавець:

Мокіна Наталя Володимирівна

_____
(підпис)

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Баранова Вікторія Глібівна

_____
(підпис)

Одеса 2015 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА ЗАКОНОДАВЧО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ	
1.1. Сутність пенсійного страхування та його місце у системі пенсійного забезпечення	6
1.2. Види пенсійного страхування та демографічна ситуація	14
1.3. Законодавче та організаційне забезпечення пенсійного страхування в Україні	20
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СТАНУ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ	
2.1. Методичні положення щодо нарахування пенсійних виплат	31
2.2. Аналіз структури і динаміки надходжень до пенсійного фонду та недержавних пенсійних фондів в Україні	39
2.3. Чинники, які впливають на розвиток пенсійного страхування	55
РОЗДІЛ 3 ВПРОВАДЖЕННЯ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ ПрАТ «СПКА»	
3.1. Стратегічні напрямки розвитку пенсійного страхування	58
3.2. Напрямки розвитку накопичувального страхування та можливості його застосування на підприємстві ПрАТ «СПКА»	66
3.3. Рекомендації щодо впровадження програм пенсійного страхування на підприємстві ПрАТ «СПКА»	86
ВИСНОВКИ	95
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	99

ВСТУП

Першочерговим завданням соціальної політики держави є забезпечення достойної старості її громадянам. Згідно Конституції України, це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Проте держава не в змозі повністю забезпечувати громадян пенсійними виплатами. Соціальне навантаження на ринок праці поступово зростає, в результаті демографічної кризи, та передчасного старіння населення, і згідно прогнозів в 2050 р. на одного працюючого буде припадати 15,2 пенсіонерів. Це в свою чергу створить проблеми, щодо наповнення Пенсійного Фонду та виплати достойних пенсій.

Саме тому, на сьогодні є актуальним вивчення питання стану розвитку складових системи пенсійного страхування, у тому числі недержавного пенсійного забезпечення, як форми страхування додаткової пенсії в Україні, з врахуванням зарубіжного досвіду.

Організація фінансування пенсійних витрат для різних верств населення має важливе значення в структурі державних фінансів. Система пенсійного обслуговування є складною і має різні форми фінансування. В Україні система пенсійного обслуговування перебуває на стадії трансформації. Перехід до ринкової економіки виявив неспроможність забезпечити достатні і надійні виплати пенсіонерам, використовуючи однорівневу модель державного пенсійного страхування. Адже нині середній розмір пенсії становить 30–35% від середньої заробітної плати. Реформування пенсійної системи має за мету збільшити величину пенсії до 65%. Організація пенсійного забезпечення, яке відповідає вимогам ринкової

економіки – напевно, одна із найважливіших задач, яку необхідно вирішити в соціальній сфері. У промислово розвинутих країнах використовується багаторівневе пенсійне обслуговування, яке охоплює солідарну систему, обов'язкове накопичення та добровільне формування пенсійних коштів. Така структура має сприяти забезпеченню обов'язкового прожиткового мінімуму всім пенсіонерам, а також запровадженню гарантованих механізмів, за допомогою яких громадяни можуть заощаджувати кошти на старість.

Питання розвитку та функціонування системи пенсійного страхування займались та займаються багато зарубіжних та вітчизняних вчених. Вкажемо на прці проф. Е.Лібанової, М. Папієва, Д.Сандлера, О.Ковалю та ін..

Питанням діяльності системи недержавного пенсійного страхування та її окремих елементів займались та продовжують займатися багато науковців та практиків, зокрема: Бабірад М. М., Оліярник В. В., Бачинська О.В., Кравчук О.М., Глущенко В.В., Калінеску Т. В., Конопліна Ю.С., Миськів Г. В. та ін. Особливий інтерес з практичної точки зору представ механізм пенсійного страхування робітників для підприємств. Адже, завдяючи на заінтересованість власників в утриманні висококваліфікованих робітників, надання соціального захисту у вигляді пенсійного страхування стає вагомим стимулом для продуктивної роботи.

Враховуючи вищенаведене метою консультаційного проекту є на основі узагальнення теоретичних доробок у сфері пенсійного страхування запропонувати варіанти схеми пенсійного страхування для конкретного підприємства .

Відповідно до поставленої мети завданнями є:

- визначити сутність пенсійного страхування та його місце у системі пенсійного забезпечення;
- з'ясувати види пенсійного страхування, що є в системі пенсійного страхування, та стан демографічної ситуації в Україні;
- стисло визначити законодавче та організаційне забезпечення пенсійного страхування в Україні;

- визначити методичні положення щодо нарахування пенсійних виплат в Україні;
- проаналізувати структуру і динаміку надходжень до пенсійного фонду та недержавних пенсійних фондів в Україні;
- виявити чинники, які впливають на розвиток пенсійного страхування в Україні;
- сформулювати стратегічні напрямки розвитку пенсійного страхування;
- визначити напрямки розвитку накопичувального страхування та можливості його застосування на підприємстві ПрАТ «СПІКА»;
- запропонувати рекомендації щодо впровадження програм пенсійного страхування на підприємстві ПрАТ «СПІКА».

Об'єктом дослідження є система пенсійного страхування.

Предметом дослідження є законодавчі та нормативні акти щодо механізму та принципів здійснення пенсійного страхування в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої у роботі мети та відповідно до теми дослідження використовувались наукові принципи та методи дослідження, зокрема, збирання інформації, її оброблення та узагальнення, спостереження, порівняння, науковий аналіз і синтез, метод індукції, дедукції та інші методи.

Інформаційну базу дослідження склали закони України, постанови Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, інші нормативні документи, теоретичні висновки та узагальнення вітчизняних і зарубіжних вчених економістів, що містяться у монографічній, спеціальній та періодичній літературі.

Структура роботи. Консультаційний проект складається із вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВКИ

Існуюча в Україні система пенсійного забезпечення громадян потребує докорінних змін, оскільки не відповідає сучасним вимогам. З огляду на це високий рівень пенсійного забезпечення в економічно розвинутих країнах став в Україні основою для глибокого дослідження і використання набутого досвіду при удосконаленні нашої пенсійної системи.

Недержавне пенсійне забезпечення мало місце в пенсійному захисті суспільства ще багато років тому у всьому світі, ще до появи солідарної системи, придуманої Отто Фон Бісмарком. Згодом, коли демографічна ситуація в країні могла те дозволити, «бісмаркську» систему запровадили і в нас, що призвело до величезних проблем сьогодні, при спробі знову запровадити накопичувальну складову в пенсійному забезпеченні.

Нажаль сьогодні населення України не розуміє, що потрібно самостійно здійснювати добровільні накопичення. Відрахування на майбутню пенсію починають конкурувати з іншими статтями витрат (харчування, одяг, товари тривалого користування, освіта, лікування тощо), які на певних етапах життєвого циклу стають більш нагальними. Тому, разом з стартом пенсійної реформи в 2004 році, з'явилися і супутні проблеми. І якщо країна хоче, щоб пенсійні добровільні внески стали великим вливанням в економіку, ці проблеми повинні нагально вирішуватися, а не перебувати у стадії застою, конкуруючи з політичною та економічною кризою в країні, як це відбувалось в останні 10 років реформування.

Враховуючи аналіз розвитку державної пенсійної системи і недержавних пенсійних фондів за 2010-2015рр., можна зробити висновки щодо недостатньої ефективності функціонування як власно пенсійної системи, так і НПФ, оскільки за останні роки прибутковість НПФ зменшилась, щороку деяка кількість НПФ закривається та зменшилась кількість адміністраторів. Прибутковості у загальнообв'язковій пенсійній системі зовсім немає, хоча це передбачене законодавством. Бюджет пенсійного фонду постійно має дефіцит, який покривається або за рахунок

надходжень з бюджету, або за рахунок інших надходжень, не пов'язаних власно з пенсійним страхуванням. Введення накопичувального страхування певним чином повинне вирішити завдання щодо послаблення тиску на економіку на формування достатніх коштів у пенсійному фонді

Модель недержавних пенсійних фондів, обрана законодавцями, має виправдати себе і реалізувати своє соціальне призначення. Проте, сьогодняшня ситуація говорить зворотне: низька якість роз'яснювальної роботи не дає тих результатів розвитку, які очікувались.

Слід зауважити, що в недалекому майбутньому кожному свідомому громадянину необхідно буде зробити власний вибір на користь того чи іншого інституту добровільного страхування. На мій погляд, зараз для нашої країни найбільш прийнятною формою вирішення проблем пенсійного забезпечення - це відкриття для громадян індивідуальних пенсійних програм в страхових компанія. Аналізуючи діяльність НПФ, не можна сказати що НПФ є неефективним, просто в часи економічної кризи та політичної нестабільності НПФ не мають того досвіду, що набули за період своєї діяльності страхові компанії. Вони також не можуть зберігати накопичення в іноземній валюті, а це є великим мінусом для наших громадян, які з початку незалежності навчилися відкладати гроші на майбутнє в валюті, прогнозуючи постійне знецінення гривні, що в останні місяці тільки підтверджується.

НПФ у багатьох країнах світу є одним з основних інструментів для підвищення рівня пенсійного забезпечення населення. Державою прийнято ряд законів, які провадять недержавне пенсійне забезпечення та регулюють роботу недержавних пенсійних фондів. Але цього замало, необхідно вже сьогодні робити реальні кроки, як політичні так і законодавчі, по обов'язковому недержавному пенсійному забезпеченні. Тобто, визначитися, які громадяни вже мають нині накопичувати собі пенсію. І таке рішення має бути прийняте вже зараз, адже процес накопичення довгостроковий, а зобов'язувати усіх громадян накопичувати - не справедливо. Це має проходити зважено та поступово, прозоро та відкрито. Тому, мають бути й

відповідна інформаційна та роз'яснювальна діяльність усіх зацікавлених в реформі сторін, яка стосується пенсійних нововведень, проводиться відповідна робота в колективах, громадах, засобах масової інформації. Значна роль належить підприємствам, які зацікавлені у своїх робітниках.

Світовий досвід показує, що з розвитком недержавного пенсійного забезпечення значно зростає економічний рівень країни, а з ним і впевненість громадян у завтрашньому дні. Проведений аналіз закордонного досвіду функціонування систем недержавних пенсійних виплат дає можливість зробити наступні висновки: у згаданих країнах вдалося створити диверсифікований набір джерел пенсійних виплат, що означає для пересічного громадянина як можливість вибору, так і високий рівень соціальної захищеності, здійснення права на гідну забезпечену старість.

В Україні є суб'єктивні, суто національні причини, які стримують розвиток добровільного пенсійного накопичення, до яких, зокрема, відносяться:

низький рівень роз'яснювальної роботи про зміст і значення накопичувальної пенсійної системи в суспільстві - через відсутність фінансового забезпечення;

суттєве відставання від потреб недержавних пенсійних фондів ринку капіталу;

небажання держави підставити своє плече у забезпеченні пенсійних фондів надійними фінансовими інструментами, наприклад, державними цінними паперами, захищеними від інфляції.

керівники державних підприємств та підприємств корпоративного сектору, що знаходяться під контролем держави, замість того, щоб бути прикладом у запровадженні НПЗ, а міністерства і відомства на це ніяк не реагують. Через це державний сектор залишається найпасивнішим учасником пенсійної реформи.

Отже, недержавне пенсійне забезпечення - це надійне забезпечення додатковою пенсією, розмір якої залежить від самого громадянина.

Слід зауважити, що недержавна пенсія не залежить від трудового стажу людини, що вкрай важливо сьогодні для людей, які не мають стажу через відсутність роботи та ріст безробіття. Вона не позбавляє робітника права на отримання належної йому державної пенсії, стаючи таким чином вагомим доповненням до неї. Додаткова пенсія дає громадянам упевненість в майбутньому, оскільки пенсіонер зможе отримувати достатню суму грошей, необхідну для нормального життя. Ще один чинник, особливо актуальний в пострадянській дійсності - гарантія отримання накопичених грошей.

Запровадження недержавного пенсійного забезпечення є одним з основних завдань і важливих кроків реформування системи пенсійного забезпечення України. Створення законодавчих передумов функціонування інститутів додаткового, добровільного пенсійного забезпечення є нагальною вимогою часу та необхідною умовою існування ефективної, соціально справедливої системи відносин у сфері соціального забезпечення населення.

Система НПЗ покликана створити можливості для збереження та примноження коштів вкладників з метою забезпечення отримання ними стабільного доходу після настання пенсійного віку. Перевага НПЗ в тому, що збережені кошти збільшуються за рахунок інвестиційного доходу.

Розвиток недержавного пенсійного забезпечення повинен сприяти:

- відновленню довіри населення до національної грошової одиниці;
- відновленню довіри до довгострокових накопичувальних інструментів ринку;
- зростанню фінансової грамотності та культури населення.

Окрім того, запровадження НПЗ є важливим інструментом створення "довгих грошей", що має значний позитивний вплив на економічне зростання та поліпшення добробуту населення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беялов Т. Е. Характеристика суб'єктів недержавного пенсійного забезпечення: функціонування і проблеми діяльності / Т. Е. Беялов, Д. І. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. - 2013. - № 2. - С. 57-62.
2. Внукова Н.М., Кузьминчук Н.В. Соціальне страхування: Кредитно-модульний курс. Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 412 с.
3. Германчук Г.О. Пенсійна реформа: зміни до солідарної системи [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://elibrary.nubip.edu.ua/15863/1/12ggo.pdf>.
4. Глущенко В. В. Фактори поживлення участі населення в недержавному пенсійному страхуванні / В. В. Глущенко, І. А. Левченко // Фінанси України. - 2013. - № 7. - С. 69-77.
5. Грушко В.І. Пенсійна система України: Навч. посіб. / В. І. Грушко, Н. В. Грушко, О. В. Бевзенко. – К.: Кондор, 2006. – 334 с.
6. Дем'янчук О. Недержавне пенсійне страхування: зарубіжний досвід та проблеми розвитку в Україні // Збірник наукових праць Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Економічні науки» – 2006 – С. 221-227.
7. Демографічне навантаження у 2013 році [Електронний ресурс] – режим доступу: pollotenchegg.livejournal.com/174466.html
8. Долгова О. Розвиток ринку пенсійних послуг за участі недержавних пенсійних фондів: зарубіжний досвід [Текст] / Олена Долгова // Маркетинг в Україні. - 2014. - № 3. - С. 27-34.
9. Закон України «Про страхування» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 18, ст. 78. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

10. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 47-48, ст.372. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1057-15>.
11. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, NN 49-51, ст.376 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1058-15/page>.
12. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 2-3, ст.11. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
13. Інформація про стан і розвиток недержавного пенсійного забезпечення України [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/stan-i-rozvitok-npz.html>.
14. Змієнко М.О. Сутність недержавних пенсійних фондів як інституційних інвесторів [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://jrnl.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/viewFile/335/324>.
15. Казанчак А.А. Поняття та види пенсійного забезпечення громадян в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://science.crimea.edu/zapiski/2010/law/uch_23_1law/18_kazanchan.pdf.
16. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
17. Лондар, С. Л. Перспективи розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні / С. Л. Лондар, Л. П. Лондар // Фінанси України. – 2011. – № 9. – С. 45-58.
18. Махмудов Х.З., Даценко В.В. Пенсійне страхування як складова фінансової системи держави [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/3.2/250.pdf>.
19. Население Украины [Електронний ресурс] – режим доступу:

- <http://www.index.minfin.com.ua>
20. Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку: монографія [Текст] / [Лібанова Е.М., Новіков В.М., Макарова О.В. та ін.]. – К.: Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, 2006. – 178 с.
21. Нестеров Д.Ю. Механізм правового та організаційного забезпечення страхування в Україні / Д. Ю. Нестеров // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління . - 2011. - № 1. - С. 43-49.
22. Нечай А.А. Актуальні питання фінансового права: правові основи публічних накопичувальних фондів: Монографія. /А.А.Нечай - Чернівці: «Рута», 2004. - 376 с.
23. Нікітчина О.В. Пенсійне страхування та його роль у забезпеченні соціального захисту населення / О. В. Нікітчина. // Економіка. Управління. Інновації . - 2009. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2009_1_15.pdf.
24. Офіційний Веб-сайт Пенсійний фонд України [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=208504&cat_id=95711.
25. Офіційний Веб-сайт Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг[Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://www.nfp.gov.ua>
26. Папієв М. Уроки пенсійної історії / М. Папієв, О. Ткач [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pension.ukrinform.ua>.
27. Пенсійна реформа в Україні: напрями реалізації (колективна монографія) / [Лібанова Е.М. та ін. ; за ред. Е.М. Лібанової] ; НАН України ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи, 2010.- 270 с.
28. Постанова КМУ "Про затвердження Методики проведення актуарних розрахунків у системі загальнообов'язкового державного пенсійного

- страхування" від 16 грудня 2004 р. N 1677/електроний ресурс. Режим доступу: [forinsurer.com»public/04/12/22/1659](http://forinsurer.com/public/04/12/22/1659)
29. Радченко О.В., Там А.Є. Роль пенсійного забезпечення в системі соціальної безпеки держави / О. В. Радченко, А. Є. Тамм. // Державне будівництво . - 2012. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/DeVu_2012_1_37.pdf
30. Сандлер Д. Пенсійне реформування в сучасному світі/Д.Сандлер // Соціальний захист. - 2005. - № 8. - С. 16-20.
31. Сивак С. Організаційно-правові основи недержавного пенсійного забезпечення // Право України. - 1999. - №1. - С. 119-121.
32. «Тлумачний словник живої мови» Володимира Івановича Даля [Електроний ресурс] – режим доступу : <http://slovari.yandex.ru/dict/dal>
33. Тлумачний словник російської мови/ за ред. Д.Н.Ушакова – Гос ин-т «Советская энциклопедия» [Електроний ресурс] – режим доступу : <http://www.slovary.yandex.ru/dict/ushakov>
34. Тлумачний словник С.І.Ожегова, Н.Ю.Шведової» [Електроний ресурс] – режим доступу : <http://www.jobtoday.com.ua/slovar/index.php>
35. Філіпчук П.В. Система пенсійного забезпечення: огляд світового досвіду [Електроний ресурс] – режим доступу: http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Filipchuk.pdf.
36. Фінансові послуги з недержавного пенсійного забезпечення [Електроний ресурс] – режим доступу: [pidruchniki.com»11510513...pensiynogo_zabezpechennya](http://pidruchniki.com/11510513...pensiynogo_zabezpechennya)